

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

AB Medya Politikaları

Doç. Dr. Huriye Toker

Bu ders Yaşar Üniversitesi tarafından yürütülen «AB Konuşmaları: Türkiye Medyasının AB Kamusal Alanına Entegrasyonu» isimli Jean Monnet Modülü kapsamında geliştirilmiştir.

Ana konu ekonomi

- Şüphesiz Avrupa Birliği (AB) entegrasyon süreci birçok yönü ile dünyada ilk olma özelliği taşımaktadır 1957 Roma Antlaşması ile başlayan entegrasyon sürecinin öncelikli amacı ekonomik alanda işbirliğini ilerletmek iken, zaman içinde süreç siyasal entegrasyon çabalarına doğru çevrilmiştir
- Avrupa Birliğinin gelişiminde ekonomik anlamda bütünleşme ve işbirliği ve siyasal alanda bütünleşmenin de temellerini oluşturabilecek Ekonomik ve Parasal Birlik önemli hedefti

50 yılda 28 üye

- Birlik, 1990'dan sonra hızlı bir genişleme sürecine girerek, bugün gelinen noktada 28 üyeli bir duruma ulaşmıştır
- Günümüzde Topluluğa baktığımızda, gerek ekonomik gerekse politik birliği sağlamada oldukça yol alındığı ve halen de yol almaya devam edildiği görülmektedir
- Birliğin bugünkü noktaya gelebilmesi için ülkeler, hem ekonomik hem de politik alanda birçok düzenleme yapmışlardır
- Bu süreçte yapılan düzenleme ya da uyum çabaları üye ülkeler olduğu kadar aday ülkeleri de önemli ölçüde etkilemiştir

Genişleyen işbirliği...

- Avrupa Birliği kuruluşundan bugüne birçok alanda işbirliği geliştirmiştir
- Avrupa Birliği'nin derinleşme politikaları özellikle 1990'lı yıllardan itibaren giderek hız kazanmıştır
- Medya bu konuda daha orta yol izlenen bir alandır

AB Medya Politikaları

- AB mevzuatının birincil kaynağını oluşturan kurucu antlaşmalardan Roma Antlaşması'nda görsel işitsel alan **doğrudan düzenlenmemiştir**
- Bir hizmet olarak düzenlenen **televizyon yayınları, hizmetlerin serbest dolaşımı** bölümünde ele alınmıştır
- **Maastricht Antlaşması'nın** 128. maddesi ise kültür ve görsel-işitsel alanı düzenler

Maastricht Antlaşması'na göre

- AT, üye devlet kültürlerinin ortak kültür mirasını da dikkate alarak **ulusal ve bölgesel çeşitliliklere saygı** kapsamında yaygınlaşmasına katkıda bulunur
- AT, Avrupa halklarının **kültürlerinin ve tarihlerinin tanınması, yaygınlaştırılması** geliştirilmesi ve korunması ve işbirliğini teşvik etmeyi amaçlar
- AT ve üye devletler kültür alanında uluslararası **uzman örgütlerle işbirliğini** destekler
- AT, Antlaşmanın diğer hükümleri uyarınca yürüteceği faaliyetlerde **kültürel boyutları** dikkate alır

Temel alan televizyon

- 1980'lerin ikinci yarısından sonra önem kazanmaya başlayan AB medya politikaları, 2005 yılına kadar müktesebatın ***“kültür ve görsel işitsel politika”*** başlığı altında
- 2005'ten sonra ise “bilgi toplumu ve medya” başlığı altında değerlendirilmektedir
- Bu politikalarda diğer kitle iletişim araçlarından ziyade temel olarak **televizyona** ağırlık verilmiştir

Küresel rekabet amaçlı

- Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi sürecinde ve televizyon programları yapımında AB'nin göreceli olarak **ABD'nin gerisinde kalması**, AB kurumlarının medya sektörünün teknolojik, ekonomik ve kültürel boyutlarına ilişkin birtakım **atılımlar yapmasına** neden olmuştur
- Bu atılımlarla AB ortak bir yayıncılık pazarı oluşturarak **küresel rekabet gücünü arttırmayı** hedeflemiştir

AB görsel-işitsel politikaları iki sütundan oluşur

- AB görsel-işitsel politikaları iki sütundan oluşmaktadır
- **Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi**
(Television without Frontiers Directive)
- **MEDIA programları** olmak üzere görsel-işitsel endüstriyi destekleyen kaynak yaratma programlarıdır

Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi

- AB medya politikalarının belirlenmesindeki ilk girişim 1980'lerin başında uydu yayıncılığının gelişmesiyle başlatılmıştır
- AP'nin **1982** yılında görevlendirdiği Komisyon:
- İlk rapor: "Avrupa'da Televizyonun Eğilimleri ve Gerçeklikleri Üzerine Geçici Rapor'da Avrupa TV programının nasıl oluşturulacağı, **yasal engellerin nasıl aşılacağı** konusuyula ilgilidir
- İkincisi ise uydu ve kablo yayıncılığı alanında ortak bir pazar oluşturmayı amaçlayan **Sınırsız Televizyon** başlıklı Yeşil Kitap'tır

Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi

- Bu Bildiri 1989 yılında onaylanan ve 1997 ve 2007 yıllarında güncellenen Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi'nin temelini oluşturur
- Yedi ana bölümden ve yirmi yedi maddeden oluşan Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi, AB ortak pazar politikalarına uygun olarak tek bir görsel-işitsel pazarın yaratılabilmesi amacıyla yasal altyapıyı düzenler

Kurallar

- Direktif'in 4. ve 5. maddelerine göre; yayın kuruluşları haber, spor olayları, milli oyunlar, reklamlar, teleteks ve tele-alışveriş dışında kalan **iletim zamanlarının büyük bir oranını** Avrupa kaynaklı yapımlara ayırmakla yükümlüdür
- Bununla birlikte yayın kuruluşları iletim zamanlarının en az yüzde 10'unu ya da program bütçelerinin en az yüzde 10'unu **Avrupalı bağımsız yapımcıların yapımlarına ayırmakla** yükümlüdür

Kurallar

- **Reklam ve tele-alışveriş spotları** programların arasına en az 20 dakika süre arayla yerleştirilmelidir
- Bir saatlik yayın diliminde en fazla **12 dakika reklam yayınlanabilir**
- **Sigara ve tütün ürünleriyle** ilgili tüm reklam ve tele-alışveriş biçimleri **Haber programları ve güncel olaylarla** ilgili programlara sponsor alınması yasaklanmış
- Sponsorların yayıncı kuruluşun **editoryal bağımsızlığını** etkilememesi şart koşulmuştur

Güncellendi

- Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi'nin 2007 yılında güncellendi ve diğer KİA'ları da kapsayacak şekilde **Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi** adıyla değiştirildi
- Yeni Direktif, **lineer (televizyon yayınları) ve lineer olmayan (talebe dayalı hizmetler)** olmak üzere ikili bir ayrıma gitmiştir
- Direktif'e göre Üye Devletler herhangi bir zamanda kolaylıkla ve doğrudan medya hizmeti sağlayıcısıyla **ilgili bilgilere** ulaşabilmelidir.

Kurallar

- Görsel-işitsel medya hizmetlerinin **ırk, cinsiyet, din ya da millet açısından düşmanlığı körükleyecek** herhangi bir unsur içermemesi
- Ürün yerleştirmeye ise yalnızca belli program türleri içinde (sinema filmleri, televizyon dizileri, spor programları ve **hafif eğlence programları**) izin verilmiştir

European Convention on Transfrontier Television

- AB medya politikalarının değerlendirilmesinde değinilmesi gereken bir diğer belge **ise Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi**'dir
- Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi ile Avrupa Konseyi, sınır ötesi televizyon yayıncılığıyla ilgili Avrupa Konvansiyonu'nu kabul etmiştir
- Sözleşme yayıncılık alanındaki tanımlar, yayın ilkeleri, reklam, yeniden iletim gibi konularda Avrupa düzeyinde bir **standart** belirlemiştir

MEDIA Programları

- AB medya politikalarının ikinci sütununu oluşturan destek programlarından en önemlisi olan MEDIA (Measures to Encourage the Development of an Audiovisual Industry) programı, Avrupa Komisyonu tarafından 1987 yılında kurulmuştur
- Avrupa çapında görsel-işitsel sektörünün uluslararası alanda rekabet gücünün artırılması ve televizyon kanallarının kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla oluşturulmuş **bir destekleme programıdır**
- Avrupa düzeyinde işbirliğini ve kültürel çoğulculuğu teşvik eden bu program küçük ve orta ölçekli üreticilere finansal destek sağlamaktadır

Amaç

- Bu programlar genel olarak Topluluk şirketlerinin içinde faaliyet gösterecekleri avantajlı bir ortam yaratılmasına yardımcı olmayı, Avrupa yapım ve dağıtım şirketlerinin dünya pazarındaki payını arttırmayı, sinemanın ve senaryo yazarlığının desteklenmesini amaçlar

Creative Europe

- 2014 yılından itibaren MEDIA programının da bir parçası olacağı ve 1,8 milyar Euro bütçeye sahip olan **CREATIVE EUROPE** (2014-2020) programı ise
- Avrupa'da en önemli **iş kaynağı olan kültür ve sanat** alanında çalışanları bir araya getirerek onları destekleyecek bir program olarak tasarlanmıştır
- Amacı ise Avrupa'daki kültür ve görsel-işitsel sektörler için ayrı durumdaki destek mekanizmalarını birleştirerek tüm kültürel ve yaratıcı endüstrilere açık olacak tek durak haline getirmektir

AB medya politikalarında

- **İfade ve iletişim özgürlüğü** ilkesi önemlidir
- Bu ilkenin tarihsel kökenleri ise 1950 yılında Roma'da imzalanan ve Türkiye'nin de taraf olduğu **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. maddesine** dayanır
- Özellikle şiddet içermeyen fikirlerin cezalandırılmaması ve mevzuat hükümlerinin de AİHS ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararları doğrultusunda yorumlanmasının altını çizmiştir

Yerellik ve bölgesellik

- AB medya politikalarında öne çıkan konulardan ikincisi ise **yerellik ve bölgeseliktir**
- AB ülkelerinde yayıncılık alanında bu konuyla ilgili düzenlemeler **yerel diller ve yerel kimlikler** ile ilişkili olarak gerçekleşmiştir
- Giderek yok olan bölgesel ve azınlık dillerini koruyarak Avrupa'nın **kültürel çeşitliliğini korumak** ve yaşatmak için düzenlemeler yapılmıştır

Kamu hizmeti yayıncılığı

- AB medya politikalarının değerlendirilmesinde ele alınması gereken diğer konu ise **kamu hizmeti yayıncılığıdır**
- Erişimde **evrensellik**, içerikte **demokratiklik**, çeşitlilik, **farklılık ve çoğulculuk** gerekçeleriyle kamu hizmeti yayıncılığı yayıncılarının hükümetten bağımsız olmalarını temel ilke olarak benimsemiştir

Avrupa Birliği Medya Politikalarının Türk Mevzuatına Yansımaları

- Türkiye'de radyo-televizyon hukukunun temelleri 1924 yılında yürürlüğe giren 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu ile atılmıştır
- Kanunun özel teşebbüse izin veren hükmü uyarınca İş Bankası, Anadolu Ajansı ve birkaç şirket bir araya gelerek Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'ni kurmuşlar ve 1927 yılında İçişleri Bakanlığı ile on yıllık bir sözleşme imzalamışlardır
- Ancak bu girişimin başarısızlığa uğraması sonucu 1936'da işletme ruhsatı iptal edilmiş ve tüm radyo istasyonları PTT Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir

Kamu yayıncılığı

- Türkiye’de radyoda ve sonra televizyon alanında kendini gösteren bu devletçilik anlayışı 1993 yılında yapılan Anayasa değişikliğine kadar radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, işletilmesi ve denetimi devlet tekelinde olmuştur
- 1961 Anayasası’nın 121. maddesi uyarınca 1963’te Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanunu çıkartılarak radyo ve televizyon istasyonları kurma ve işletme hakkı TRT’ye verilmiştir
- Bu kanunla birlikte devlet yayıncılığı döneminden kamu hizmeti yayıncılığı dönemine geçildiği söylene de TRT’nin özerkliği yeterince sağlanamadığından **kamu hizmeti yayıncılığının gereklerini tam olarak hiçbir zaman yerine getirememiştir**

RTÜK

- 1993 yılında yapılan değişikle Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla **Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)** kurulmuştur
- 3984 sayılı yasanın 5. maddesinde özerk ve tarafsız bir kurum olduğu öngörülen RTÜK üyelerinin doğrudan siyasi partiler tarafından aday olarak gösterilmesi, iktidar ve muhalefet partilerine kontenjan tanınması gibi nedenlerle kuruluşundan bu yana **eleştirilerin odağı** olmuştur

Aday ülke olarak...

- Türkiye'nin 1999 yılında aday ülke statüsünü kazanmasının ardından **2000 yılında AB Komisyonu tarafından yayınlanan ilerleme raporunda**, kültür ve görsel işitsel politika alanında Radyo ve Televizyon İşletmelerinin Kurulması ve Yayınları Hakkındaki Kanunun müktesebatla uyum açısından **engeller** oluşturduğunu ortaya koymaktadır
- Bu engeller **yayın alma özgürlüğü, milliyet temelinde ayrımcılık, Avrupalı ve bağımsız eserlerin desteklenmesi, reklamcılık, televizyon yoluyla alışveriş, küçüklerin korunması ve radyo ve televizyon işletmelerinde yabancı sermaye payının % 20 ile sınırlandırılması** olarak belirtilmiştir

Hangi metinler?

- Avrupa Birliği medya politikalarının Türk mevzuatına yansımaları Katılım Ortaklığı Belgeleri, İlerleme Raporları ve Uyum Paketleri üzerinden incelenebilir
- 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ÷lke statüsü verilmesiyle birlikte 2001 tarihinde AB, hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'yle (KOB) Türkiye için bir yol haritası çizmiştir
- 2001/235 sayılı Konsey kararı ile kabul edilen belgede Türkiye'nin önüne kısa ve orta vadede gerçekleştirilmesi gereken hedefler konmuştur

KOB

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi ile uyumlu olarak, **ifade özgürlüğü ile ilgili hukuki ve anayasal garantilerin güçlendirilmesi**
- Türk vatandaşlarının televizyon ve radyo yayıncılığında **anadillerini** kullanmalarını yasaklayan hukuki düzenlemeler var ise kaldırılması,
- **Lisans ve evrensel hizmet alanlarında AB** müktesebatına uyumun sağlanması; liberalizasyon ihtiyaçlarının daha fazla belirginleştirilmesi,
- Özellikle Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi çerçevesinde, görsel-işitsel politika alanındaki mevzuat uyumuna başlanması

KOB

- Tüm bireylerin, herhangi bir ayırım yapılmaksızın ve dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç veya dinine bakılmaksızın, **tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden** tam olarak yararlandırılmasının temini
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğünden yararlanmanın geliştirilmesi
- Kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşlar için **kültürel hakların** garanti edilmesi
- Görsel-işitsel mevzuata uyumun tamamlanması ve bağımsızlığının güçlendirilmesi

2001 yılı Ulusal Programı

- Türkiye açıkladığı bu programla Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerle ilgili bölümlerinin, başta düşünceyi açıklama ve yayma, bilim ve sanat ile basın özgürlükleriyle ilgili hükümler olmak üzere gözden geçirilmesini;
- RTÜK Kanunu'nun gözden geçirilmesini, basın suçlarının kapsamı ve öngörülen cezalarla ilgili olarak Basın Kanunu'nun gözden geçirilmesini;
- 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ile ilgili diğer mevzuatın gözden geçirilmesini, BM Her Türlü Irk Ayırımının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin sonuçlandırılmasını taahhüt altına almayı kabul ediyoruz
- Azınlıkların anadil kullanımıyla ilgili olarak ise “Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ve eğitim dili Türkçedir, Ancak, vatandaşlarının günlük yaşamlarında farklı dil, lehçe ve ağızların serbest kullanılmasına engel teşkil etmez, bu serbestlik, ayrılıkçı veya bölücü amaçlarla kullanılamaz” denilerek konu **ertelenmiştir**

KOB revize edildi

- AB, Türkiye için KOB'u iki defa daha revize ederek 2006 ve 2008 tarihlerinde yeniden yayınlamıştır
- Bu metinlerde de AB genel olarak basın özgürlüğü dahil olmak üzere ifade özgürlüğüne ilişkin mevzuatın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve AHİM kararlarına uygun olarak revize edilmesini,
- **kültürel çeşitliliğin sağlanması,**
- **azınlıkların korunması** ve onlara saygı gösterilmesinin teşvik edilmesini,
- Türkçe dışında yapılan radyo ve televizyon yayınlarına erişimin etkili biçimde geliştirilmesini ve **yasal engellerin** ortadan kaldırılmasını talep etmiştir

Uyum Paketleri

- Türkiye'deki medya politikalarının AB ile uyumlaştırılmasının incelenmesinde başvurulması gereken kaynaklardan biri de Uyum Paketleri'dir
- **2002 tarihinde İkinci Uyum Paketi'nde** (4748 sayılı Kanun) Basın Kanunu'nda yer alan "yasaklanmış dil" kavramı kaldırılmıştır
- Radyo ve televizyonlarda farklı dil ve lehçelerdeki yayınların serbestleşmesi ise **Üçüncü Uyum Paketi** kapsamında çıkartılan 4771 sayılı yasayla mümkün olmuştur
- Bu yasayla RTÜK Kanunu'nun 4. maddesinde değişikliğe gidilerek "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarda geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir.(...)" hükmü eklenmiştir ama yayın 2006'da başladı ancak lisans alınabildi
- 2006'da Diyarbakır'da yayın yapan **Gün TV ve Söz TV** Kürtçe yayına başlamışlardır

Uyum paketleri

- **Altıncı Uyum Paketi** kapsamında 25173 sayılı Kanun düşünce ve ifade özgürlüğü alanlarında Yüksek Seçim Kurulu'nun özel radyo ve televizyon kuruluşlarına yönelik yaptırım yetkisi hafifletmiş ve **Terörle Mücadele Yasası'nın 8 inci maddesini** düşünce ve ifade özgürlüğünün genişletilmesi amacıyla yürürlükten kaldırmıştır
- Bununla birlikte bu kanun **farklı dil ve lehçelerde** yayın yapılması imkanının, hem kamu hem de özel radyo ve televizyon kuruluşları aracılığıyla sağlanmasını yasal güvence altına almıştır

Uyum paketleri

- 2003 tarihinde yürürlüğe giren Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik AB mevzuatına **uyum sağlamada kaydedilen bir başka gelişmedir**
- Yayıncılık ile ilgili tanımlar, küçüklerin korunması, reklamlar ve tele-alışveriş, yeniden iletim ve kamunun önemli olaylara erişimi konularında yeni düzenlemeler getiren yönetmelik, belirli yaş grupları için tanımlanmış simgelerle görsel ve işitsel olarak yapılacak bilgilendirmelerle özellikle **çocukların korunması amaçlanmaktadır** (Çakır ve Gülnar, 2012).
- Sıklıkla tartışılan RTÜK'ün özerkliği sorunu 2006 yılı Türkiye İlerleme Raporu'nda da yer almıştır

Üç konu

- AB medya politikalarının üzerinde temellendiği üç ana konu **iletişim ve ifade özgürlüğü, yerellik ve bölgesellik ve kamu hizmeti yayıncılığıdır**
- Bu üç konu çerçevesinde değerlendirildiğinde; incelenen bütün belgelerde Türkiye'nin çözümlemesi gereken başlıca sorunlu alanları **düşünce ve ifade özgürlüğü, Türkçe'den başka dillerde yayın yapma özgürlüğü, editoryal bağımsızlık ve RTÜK yapısıdır**

Sorunlu diğer alanlar

- **İnternette iletişim özgürlüğü** Türkiye için hala büyük bir sorundur
- Türkiye AB medya politikalarına uyum sağlamada iletişim ve ifade özgürlüğü, kültürel çeşitlilik ve kamu hizmeti yayıncılığı konularında yavaş ilerleme göstermekle birlikte en hızlı adımlarını ekonomik liberalizasyon alanında atmıştır

Referanslar

- Çabuk, Didem (2013) Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Türkiye'de Medya Politikalarının Dönüşümü, Egifder, sayı 2, cilt 1.
- Orçun, Burçak (2009) Avrupa Birliği Kültür Politikaları Bağlamında Medya, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi